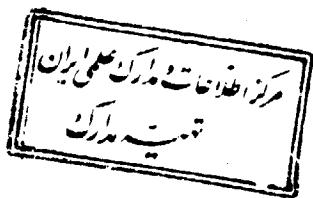

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی

۱۳۸۰ / ۴ / ۲۰

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: روان شناسی بالینی

موضوع:

بررسی سوگیری حافظه آشکار در خصیصه اضطراب و اختلال وسواسی - اجباری

استاد راهنما:

آقای دکتر حبیب الله قاسم زاده

012222

استادان مشاور:

آقای دکتر محمد نقی براهنی

آقای دکتر فرید فدایی

پژوهش و نگارش:

زهرا ایزدی خواه

۳۵۵۵

تابستان ۱۳۷۹

تقدیم به

دو گوهر گرانبهای حیاتم
پدر و مادر عزیزم که تبلور عشق و ایثار و هر
چه خوبی است را در وجود آنان یافتیم.

تقدیم به

دکتر قاسم زاده

«به پاس بودن تان که فراتر از گفتن و کلمه است».

تشکر و قدردانی

انجام این پژوهش با کمکهای بی‌دریغ افراد بسیاری ممکن گشته است که نیاز به تشکر جداگانه دارد. لازم می‌دانم از آقای دکتر حبیب‌الله قاسم‌زاده، استاد راهنمای پژوهش که پیشنهادها و نکته‌سنجیهای دقیقشان موجب پربارتر شدن این پژوهش گردیده، از آقای دکتر محمد نقی براهنی برای راهنماییهای مفید و ارزنده‌شان در تمامی مراحل پژوهش، از آقای دکتر فرید فدایی و آقای دکتر کاظم ملکوتی، ریاست محترم درمانگاه شهید اسماعیلی، خانم دکتر لیلا خواصی و خانم نرگس ابراهیم‌خانی که در جهت دسترسی به بیمار مرا یاری دادند، از آقای دکتر فرهاد طارمیان و خانم راضیه سالاری به خاطر کمکهای ارزنده‌شان، از تمامی دوستان خوبم به خاطر حضورشان و در نهایت از آزمودنیها که در سایه همکاری خوبشان این پژوهش شکل گرفت، کمال تشکر و سپاس را دارم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: موضوع پژوهش

- ۱-۱: مقدمه ۲
- ۱-۲: سوگیری حافظه در اختلال وسواسی - اجباری ۸
- ۱-۳: بیان مسأله ۱۰
- ۱-۴: اهمیت مسأله ۱۱
- ۱-۵: اهداف پژوهش ۱۲
- ۱-۶: فرضیه‌ها ۱۳
- ۱-۷: تعریف نظری اصطلاحات و مفاهیم ۱۳
- ۱-۷-۱: طرحواره ۱۳
- ۱-۷-۲: خصیصه اضطراب ۱۴
- ۱-۷-۳: اختلال وسواسی - اجباری ۱۶
- ۱-۷-۴: حافظه ۱۷

فصل دوم: پیشینه پژوهش

- ۲-۱: پردازش اطلاعات در افراد مضطرب ۲۰
- ۲-۲: حافظه ۲۳
- ۲-۲-۱: مراحل حافظه ۲۴
- ۲-۲-۲: اساس زیست شناختی ۲۴

صفحه

عنوان

- ۲۵ ۲-۲-۳ : حافظه کوتاه مدت و حافظه دراز مدت
- ۲۶ ۲-۲-۳-۱ : تمایز زیست شناختی
- ۲۷ ۲-۲-۴ : حافظه های گوناگون برای اطلاعات گوناگون
- ۲۸ ۲-۲-۵ : مدل های حافظه
- ۲۸ ۲-۲-۵-۱ : مدل واف - نورمن
- ۲۹ ۲-۲-۵-۲ : مدل اتکینسون - شیفین
- ۳۰ ۲-۲-۵-۳ : نظریه سطح پردازش
- ۳۲ ۲-۲-۵-۴ : نظریه تولید - تمیز
- ۳۳ ۲-۲-۵-۵ : نظریه اختصاصی بودن رمزگردانی
- ۳۳ ۲-۲-۶ : آزمون های حافظه و انواع حافظه
- ۳۴ ۲-۳ : پردازش اطلاعات در خصیصه اضطراب
- ۳۹ ۲-۴ : طرحواره
- ۴۲ ۲-۵ : چگونه طرحواره در عملکرد شناختی دخالت می کند؟
- ۴۳ ۲-۶ : مدل اضطراب بک
- ۴۶ ۲-۷ : شواهد پردازش طرحواره ای
- ۴۷ ۲-۸ : اختلال وسواسی - اجباری
- ۴۸ ۲-۸-۱ : ماهیت مسأله
- ۴۸ ۲-۸-۲ : محتوای وسواسها
- ۴۹ ۲-۸-۳ : انواع رفتارهای اجباری

عنوان	صفحه
۲-۸-۴: مدل روان‌شناختی اختلال وسواسی-اجباری	۴۹
۲-۸-۵: همه‌گیرشناسی	۵۰
۲-۸-۶: الگوهای نظری	۵۱
۲-۸-۶-۱: نظریه روان‌پویایی	۵۱
۲-۸-۶-۲: نظریه رفتاری	۵۲
۲-۸-۶-۳: نظریه‌های روان‌شناسی عصب‌پایه‌ای	۵۳
۲-۸-۶-۳-۱: مدارهای نورونی اختصاصی	۵۶
۲-۸-۶-۳-۲: غلبه نیمکره‌ای و رابطه آن با وسواس	۵۹
۲-۸-۶-۴: نظریه شناختی	۵۹
۲-۸-۶-۴-۱: نظریه پیشنهادی راچمن در مورد اختلال وسواسی-اجباری	۶۷
۲-۸-۶-۴-۱-۱: محتوای وسواسها	۶۹
۲-۸-۶-۴-۱-۲: سوگیریه‌های شناختی در وسواس	۷۰
۲-۸-۶-۴-۱-۳: خواستگاه وسواسها	۷۱
۲-۸-۶-۴-۱-۴: آسیب‌پذیری	۷۱
۲-۸-۶-۴-۳: کمال‌گرایی	۷۶
۲-۸-۶-۴-۴: وسواسی بودن و تلاش برای سرکوب افکار مزاحم ناخوشایند شخصی	۷۸

فصل سوم: روش پژوهش

۳-۱: طرح کلی پژوهش	۸۲
۳-۲: جامعه آماری	۸۳

عنوان

صفحه

- ۳-۳: نمونه و روش نمونه‌گیری..... ۸۳
- ۳-۴: مواد محرک ۸۵
- ۳-۵: ابزارهای اندازه‌گیری..... ۸۷
- ۳-۵-۱: پرسشنامه افسردگی بک..... ۸۷
- ۳-۵-۲: پرسشنامه حالت - خصیصه اضطراب ۸۹
- ۳-۵-۲-۱: نمره گذاری..... ۹۰
- ۳-۵-۲-۲: روایی پرسشنامه ۹۲
- ۳-۶: روش تحلیل آماری داده ها ۹۳
- ۳-۷: شیوه اجرای پژوهش..... ۹۳
- ۳-۸: پیش تحقیق و نتایج آن..... ۹۵

فصل چهارم: نتایج پژوهش

- ۴-۱: عملکرد آزمودنیها در آزمون حافظه آشکار ۹۸
- ۴-۲: نتایج تحلیل واریانس نمرات آزمودنیها در پرسشنامه افسردگی بک..... ۱۰۵

فصل پنجم: بحث در یافته‌ها

- ۵-۱: خلاصه طرح پژوهش و یافته‌ها..... ۱۰۷
- ۵-۲: یافته‌های دیگر ۱۱۲
- ۵-۳: محدودیتها ۱۱۳
- ۵-۴: پیشنهادها..... ۱۱۳
- منابع فارسی..... ۱۱۵
- منابع انگلیسی ۱۱۷

فهرست جدولها و نمودارها

صفحه	عنوان
۹۹	جدول ۴-۱: عملکرد آزمودنیها در آزمون حافظه آشکار
۱۰۰	جدول ۴-۲: نتایج تحلیل واریانس در تکلیف حافظه آشکار
۱۰۱	جدول ۴-۳: نتایج آزمون به منظور مقایسه میانگین یادآوری صفات
۱۰۴	نمودار: نمایش عملکرد آزمودنیها در آزمون حافظه آشکار
۱۰۵	جدول ۴-۴: نتایج تحلیل واریانس نمرات آزمودنیها در پرسشنامه افسردگی بک

چکیده

اغلب الگوهای اخیر که در تبیین اختلالات هیجانی به وجود آمده است، به نارسایی در پردازش اطلاعات این اختلالات تأکید می‌کنند. مطابق با یافته‌های پژوهشی، سوگیری توجه برای اطلاعات هماهنگ با خلق، مشخصه اصلی اختلالات اضطرابی (دالگلیش، واتز، ۱۹۹۰؛ متیوس، ۱۹۹۰) و نیز خصیصه اضطراب است (مک لثود و متیوس، ۱۹۸۸). به همین ترتیب محققان، اختلالات اضطراب (متیوس و همکاران، ۱۹۸۸) و خصیصه اضطراب (مک لثود، ۱۹۹۰؛ آیزنک و بیرن، ۱۹۹۴) را فاقد سوگیری حافظه می‌دانند.

متیوس و همکاران (۱۹۸۸) در توجیه این مسأله به پدیده «اجتناب شناختی» افراد مضطرب اشاره کرده و چنین پیشنهاد می‌کنند که اطلاعات تهدیدی از نظر افراد مضطرب خیلی ناخوشایند هستند و این افراد به طور عمدی و ارادی از بسط معنایی این اطلاعات اجتناب می‌کنند، در نتیجه در مرحله یادآوری، فاقد سوگیری حافظه نسبت به این اطلاعات هستند.

از آن جایی که فقدان سوگیری حافظه هم در افراد دارای خصیصه اضطراب که مستعد رشد اختلال اضطراب فراگیر هستند، مشاهده شده است و هم در افراد مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر، بنابراین عدم سوگیری حافظه بعد از بروز اختلال مشاهده نمی‌شود، بلکه به عنوان یک عامل خطر برای رشد اختلال وجود دارد. با این وجود آیزنک (۱۹۹۲) اشاره کرده است که در افراد دارای خصیصه اضطراب، در صورت فعال کردن طرحواره خطر، می‌توان سوگیری حافظه را مشاهده نمود و این در صورتی است که در افراد مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر حتی در صورت فعال نمودن طرحواره خطر، سوگیری حافظه مشاهده نشده است (ماگ و متیوس، ۱۹۹۰).

در این پژوهش، سوگیری حافظه در افراد دارای خصیصه اضطراب، و افراد مبتلا به اختلال وسواسی - اجباری که یکی از گروههای اختلالات اضطرابی است و دارای شباهت‌های زیربنایی با

اختلال اضطراب فراگیر دانسته شده است (فرستون و همکاران، ۱۹۹۸) بررسی می شود.

مطالعه حاضر نشان می دهد که هم بیماران مبتلا به اختلال وسواسی - اجباری و هم افراد

سالم دارای خصیصه بالای اضطراب، بر اثر فعال شدن طرحواره خطر، سوگیری حافظه به سمت

اطلاعات تهدید کننده هماهنگ با طرحواره تهدید نشان می دهند.

فصل اول

موضوع پژوهش

۱-۱: مقدمه

فهم تفاوت‌های فردی در اضطراب، بین گروه‌های سالم و بالینی از اهمیت علمی و کاربردی ویژه‌ای برخوردار است. در سال‌های اخیر علاقه روزافزونی به مطالعه عوامل شناختی همراه با اضطراب نشان داده شده است، به خصوص که افراد مضطرب انواعی از سوگیری‌های شناختی^(۱) را هنگام پردازش اطلاعات تهدیدزا از خود نشان داده‌اند (متیوس^(۲) و همکاران، ۱۹۹۰).

اکثر یافته‌های پژوهشی نشان داده‌اند که سوگیری توجه^(۳) برای اطلاعات هماهنگ با خلق^(۴)، مشخصه اصلی اضطراب است (دالگلیش^(۵)، واتز^(۶)، ۱۹۹۰؛ متیوس، ۱۹۹۰). علاوه بر این، سوگیری توجه و تفسیر از مشخصه‌های مشترک اختلال اضطراب فراگیر^(۷) و خصیصه اضطراب^(۸) است (مک لئود^(۹) و متیوس، ۱۹۹۱). آیزنک^(۱۰) (۱۹۹۲) نیز به همسانی‌هایی در پردازش اطلاعات^(۱۱) این دو گروه اشاره کرده است.

1- cognitive biases

2- Mathews

3- attentional bias

4- mood - congruent

5- Dalgelish

6- Watts

7- generalized anxiety disorder

8- trait anxiety

9- MacLeod

10- Eysenck

11- information processing

آیزنک (۱۹۹۲) افراد دارای خصیصه اضطراب را مستعد رشد اختلال اضطراب فراگیر می‌داند و معتقد است پژوهش در مورد پردازش اطلاعات این گروه اهمیت خاصی دارد.

میتوس و همکاران (۱۹۹۰) بیماران مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر را فاقد سوگیری حافظه آشکار می‌دانند. مک‌لئود (۱۹۹۰) و آیزنک و بیرن^(۱) (۱۹۹۴) نیز به نتایج مشابهی مبنی عدم سوگیری حافظه این افراد، دست یافتند.

به عبارت دیگر در افراد مضطرب، سوگیری در مرحله اولیه پردازش، یعنی در جنبه‌های خودکار پردازش آشکار می‌شود، قبل از این که اطلاعات وارد آگاهی شود (میتوس، مک‌لئود، ۱۹۸۶؛ بردلی^(۲)، ماگ^(۳)، ویلیامز^(۴)، ۱۹۹۵). در مقابل، مراحل بعدی پردازش مثل رمزگردانی^(۵) و بازیابی^(۶) از حافظه، در این افراد، فاقد سوگیری است (ماگ و میتوس، ۱۹۹۰).

در تبیین این یافته‌ها ماگ و همکاران (۱۹۹۱) به پدیده «گوش به زنگی - اجتناب»^(۷) اشاره کردند. آنها چنین فرض کردند که افراد مضطرب ابتدا توجهشان معطوف به تهدید می‌شود، اما در تلاش به منظور کاهش خلق مضطرب خود، سعی می‌کنند از تشریح جزئیات آن اجتناب کنند. این الگوی پردازش باعث پایدار ماندن خلق مضطرب آنها می‌شود. زیرا این افراد بیشتر خطرات بالقوه را برای حوادث روزمره منظور می‌کنند، در حالی که راهبردهای اجتناب شناختی^(۸)، از خوگیری به آنها یا ارزیابی عینی و واقعی آنها بازداري می‌کند و این نشانه‌های تهدید، خاصیت اضطراب‌انگیز خود را همچنان حفظ می‌کنند. بنابراین پژوهشها، وجود دو شکل از پردازش اطلاعات را آشکار می‌سازند، شکلی از پردازش اطلاعات که تحت کنترل فرد است و شکل دیگر که خارج از کنترل

1- Byrne

2- Bradley

3- Mogg

4- Williams

5- encoding

6- retrieval

7- vigilance - avoidance

8- cognitive - avoidance